

ORHAN KEMAL'İN MURTAZA ROMANINDA YAPI

Ülkü ELİUZ*

ÖZET

1914-1970 yılları arasında yaşamış olan Orhan Kemal, özündeki insan sevgisini edebi dünyanın kavrayış sistemi ile sentezleyerek yansıtan bir sanatçıdır. O, asgari şartlarda yaşama mücadelesi veren 'küçük adam'ın tarihi ve sosyal perspektif içerisinde 'yer edinme' sorunsalını, dil aracılığıyla varlık bulmuş gerçeğimsi bir dünya içinde ele alır.

93 şiir, 265 öykü, 24 roman ve 5 tiyatro eseri olan Orhan Kemal'in Murtaza romanı, öznel değerler ile sınırlarını çizdiği doğrulara kayıtsız şartsız bağlılığın simgesi olan bir bireyin, yaşadığı çatışmaların ve ruhsal parçalanışın trajikomik öyküsüdür. Eserde, yaşama "görev anlayışı" doğrultusunda tek boyutlu bakan bir 'küçük adam' olan başkişi, evrensel bir kimlik kazanır.

Yazar ve eser bağlamında edebi metin çözümlemesinin hedeflendiği bu incelemede, isim-içerik ilişkisi, olay örgüsü, bakış açısı ve anlatıcı, zaman, mekan, kişiler gibi yapı unsurları bakımından tahliller yapıldı.

Anahtar Sözcükler: Küçük adam, görev, yapı, içerik, zaman, mekan, bakış açısı, kişi.

STRUCTURE IN MURTAZA by ORHAN KEMAL

ABSTRACT

Orhan Kemal, living between 1914 and 1970, is a novelist who expressed his love of human synthesizing it with the codes of understanding of the modern world. He tells the story of "a little man" struggling with harsh living conditions and his problem of having a historical and social role as an individual, in a world created by words.

Murtaza by Orhan Kemal, who wrote 93 poems, 265 short stories, 24 novels and 5 plays, tells the traği-comic story of a man who is strictly obeys the principles created by himself based upon objective criteria, of his iner conflicts, and of his mental breakdown. The protoganist of the novel, who has a one-dimensional understanding of

* Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi - TRABZON
ulku.eliuz@mynet.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

life with a focus on his professional responsibilities, gains a universal personality.

This study, trying to make a textual analysis on the basis of the work and its writer, also deals with the analysis of such structural elements as name and content relationship, plot, narrative perspective and narrator, time, space and characters.

Key Words: Little man, responsibility, structure, content, time, space, narrative perspective, character.

Giriş: Orhan Kemal ve Romanları

Yaşadığı dönem itibariyle Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık gibi tecrübeleri hazır bulan Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir ve Samim Kocagöz çizgisinin bir devamı niteliğindedir. Biçim olarak Ömer Seyfettin, konu olarak Sabahattin Ali geleneğini romanlarında sürdüren ve geliştiren Orhan Kemal'in 1949-1970 yılları arasında yazdığı eserleri, sosyal gerçekçi ve eleştirel sosyal gerçekçi nitelikler taşır.

Orhan Kemal'i kendinden önce yaşamış ve kendi devrinde yaşayan sanatkârlardan ayıran en önemli farklılık; gerçeği, 'tasarım', 'gözlem' ve 'yaşanmış' olma nitelikleri ile bir bütün halinde algılamasıdır. Eserlerinde anlattığı kişilerin, ekonomik sıkıntılar içinde birtakım açmazlar yaşamaları ve bunlardan kurtulmaya çalışmaları, yazarın da bütün yaşamı boyunca en büyük sorunu olur.

Maddi kaygılar ve "*kalemiyle geçinme*"sinin bir sonucu olarak çok fazla ve çok hızlı yazmak zorunluluğunu yaşayan Orhan Kemal, sabahın çok erken saatlerinde yazmaya başlar; öğleden sonra yazdığı eserlerini satabilmek için Babıali'de yayınevlerini dolaşır. Yaşadığı maddi sıkıntılar onu, zaman zaman umutsuzluğa sürükler. Her şeye rağmen "romancılık mesleğine duyduğu deli gibi sevgi"nin etkisi altında ilk zamanların heyecanı ile ömrünün sonuna kadar yazmaya devam eder. 93 şiir, 265 öykü, 24 roman ve 5 tiyatro eseriyle Orhan Kemal, "ekmek kavgası"ndan hep yenik çıkar ve bunu bir türlü çözüme kavuşturamaz.

Orhan Kemal, romanlarını kaleme aldığı 1949-1970 yılları arasındaki 21 yıllık sürede; sosyal gerçekçilikten, eleştirel sosyal gerçekçiliğe aşamalı olarak dönüşüm yaşar. Yaşadığı mekanları, tanıdığı kişileri ve bizzat duyumsadığı olayları zamansal düzeyde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

metne taşırken, üslubunun belirleyicisi, gerçekçilik duygusu olur. Eserlerinde sosyal gerçekçilik ve eleştirel sosyal gerçekçilikle, romantik-psikolojik gerçekçilik unsurları iç içedir. Bu tavır, bütün sanat hayatını kapsayan sürekli ve belirgin bir çizgi halinde devam eder.

Murtaza Romanında Yapı

Orhan Kemal'in Murtaza romanı, öznel değerler ile sınırlarını çizdiği doğrulara kayıtsız şartsız bağlılığın simgesi olan bir bireyin, yaşadığı çatışmaların ve ruhsal parçalanışın trajikomik öyküsüdür.

Eserde, yaşama "görev anlayışı" doğrultusunda tek boyutlu bakan başkişi, evrensel bir kimlik kazanır. Başkişi Murtaza, *"insan değerlerinden kopmuş olan kof buyrukları ile kurulmuş bir hoş görmezliği simgelediği için zorba; bu hoş görmezlikte saçmalığa varan bir inatla direndiği içinde gülünç"*(Yavuz 1974: 57) bir tiptir. Eserin arka planında ise, fakir işçi mahallesinin tüketen yaşamı ve sömürülen kişilerin varlık mücadelesinin yansımaları anlatılır. Orhan Kemal, eseri ve tipleşen karakteri için şu değerlendirmeyi yapar: *"Murtaza, komik bir tip olmakla birlikte, örneğin, bir soytarımıcıdır? Kendi kendimi hemen yanıtlamışımıdır: Hayır! Peki, nedir Murtaza?"*

Murtaza bence, elleri üzerinde yürümeyi olağan saymaya başlamış bir toplum, belki de bir dünyada, ayakları üzerinde yürüyen, bakışlarını da böyle yürümeye zorlayan, kendi kendine inanmış bir kişidir...İçinde yaşadığı toplumla her an zıtlaşan, bitmez tükenmez çelişmelere düşen bir adam için, toplum kalın bir çizgiyle kabaca ikiye ayrılmıştır: varlıklılar, yoksullar.."(Uğurlu 1973: 200)

Murtaza romanı ,1952 yılında önce Vatan gazetesinde tefrika edilir. Aynı yıl Varlık Yayınları arasında yayımlanan eserin ikinci baskısı Varlık Yayınları arasında 1957, üçüncü baskısı ise Cem Yayınları arasında 1964 yılında yayımlanır. Eserin 1. ve 3. bölümleri genişletilerek yayımlanan dördüncü baskısı ise, 1969 yılında Cem Yayınları arasında yayımlanır. Son baskısı, 2000 yılında Tekin Yayınları arasında yayımlanan eserin toplam 14 baskısı vardır.

Murtaza romanının yapı bakımından inceleneceği bu çalışma, şu başlıklardan oluşacaktır:

- 1.İsim-İçerik İlişkisi
2. Olay Örgüsü
3. Bakış Açısı ve Anlatıcı
4. Zaman
5. Mekan
6. Kişiler

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

1.İsim-İçerik İlişkisi

Eser, ismini roman başkişisi Murtaza'dan alır. Murtaza ismi, sözlük anlamıyla örtüşen ironik bir kullanımla karşımıza çıkar. Murtaza, "irtiza edilmiş, beğenilmiş, seçilmiş" (Develioğlu 1996: 685) demektir. Yazar başkişiyi toplumsal yozlaşmayı ilişkiler düzeyinde ve insan sorunsalında irdelemek üzere seçer. Aynı bağlamda Murtaza da kendisinin insanları "disipline etmek" üzere seçildiğine inanır.

Psiko-sosyolojik bir bakış açısıyla insan ilişkilerini ve insanın öznel çıkmazlarını metne taşıyan yazar, Murtaza tipi ile mizahi zalimliğin süreçlerini de yansıtır. Murtaza, bireysel varoluş çatışmaları ile sosyal bozulmuşluğun simgesi konumundadır. Onun kimliğinde yazar, sosyal yaşamın tükettiği/ yok ettiği unutulmuş bireylerin öyküsü aktarır: "Değişim hatta yıkım süreci yaşayan bir ülkenin tufan gibi geçip giden zaman içinde bir yanda unutulmuş" (Su 2000: 122) bu bireyler trajedisini, Murtaza ile tokat gibi benliklere çarpar.

Eserin ismi, içeriği hakkında ipuçları taşır. Başkişi Murtaza kendi bireysel trajedisini yaşarken arka planında sosyal adaletsizliği de netleştirir. Yönetenlerin bağınaz bir savunucusu halinde, kendisinin de dahil olduğu yönetilenlere zulmeden Murtaza, despot, sabit fikirli, önyargılı, anlayışsız, inatçı kişilik nitelikleri ile sınırlarını çizdiği dünyayı oluşturmak için çırpınır durur. Onun doğruları, değerleri geçmiş ve bugün bağlamında yozlaşan düzenin kişi düzeyinde yansıtmıdır. Komik ve dramatik bir öykünün "seçilmiş" kişisi Murtaza, hoşgörüsüz, tek boyutlu bir perspektiften dünyaya bakar. Amacı bütün insanları kendine benzetmek, değiştirmek; kendince doğru olana dönüştürmektir.

2.Olay örgüsü

Orhan Kemal ilk romanından son romanına kadar, eserlerini 'küçük adam'ın bireyleşme serüveni çerçevesinde düzenler ve sosyal yaşamın olumsuz getirilerinin kişideki tahribatını metne yansıtır. Yazarın romanlarında, klasik vaka düzeni hakimdir. Her romanın bir konusu vardır; her konu bir olaya dayanır; her olay belli bir zaman ve mekan diliminde cereyan eder. Her romanın olay örgüsü, çekirdek olay çevresinde, neden-sonuç ilişkisi bağlamında olay birimleri kurgulandırılışından ibarettir.

Murtaza romanı, başkişi Murtaza'nın geçmiş ve bugün düzleminde yaşadığı dönüşümsel sürecin nedensellik bağı içerisinde tutarlı anlatımıdır. Orhan Kemal tarafından ayrıldığı gibi başkişinin trajikomik öyküsü üç bölüm halinde inceleyebiliriz:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

I.Bölüm

- Gece bekçiliği görevi yapan Murtaza'nın, yaşadığı çevre şartları ve insanlarla uyumsuzluk yaşaması
- Annesi ve kardeşi ile birlikte 1927 yılındaki mübadelede Türkiye'ye göç etmiş olan Murtaza'nın aşırı dürüstlüğü yüzünden annesinin yokluk içinde ölmesi ve erkek kardeşinin kendisini terk etmesi
- Murtaza'nın karısı ve çocukları ile gecekondulu mahallesinde yaşam mücadelesi vermesi
- Gece bekçiliği yapan Murtaza'nın hem gecekondulu evlerinin hem de apartmanların bulunduğu caddeden sorumlu olması

II.Bölüm

- Gece bekçiliği görevindeki aşırı ve gülünç tavırları ile dikkat çeken Murtaza'nın çevresindeki insanlarla ve ailesiyle çatışma içinde olması
- Murtaza'nın baskıya dönüşen görev anlayışı dolayısıyla işten çıkarılması ve Fen Müdürü tarafından fabrikaya kontrol memuru olarak işe alınması
- Murtaza'nın görev anlayışı yüzünden fabrikada işçilerin ve diğer memurların rahatsız olması
- Murtaza'nın, küçük oğlu Hasan'ın iyi bir eğitim alarak dayısı Kolağası Hasan Bey gibi olmasını istemesi
- Murtaza'nın fabrikada çalışırken yorgunluktan uyuyan kızlarını dövmesi; küçük kızı Firdevs'in ağır yaralanması ve ölmesi

III. Bölüm

- Murtaza'nın tavırlarından bıkan işçilerin fabrikada, "Murtaza istifa!" sözleriyle isyan çıkması; Fen müdürünün olayları bastırarak Murtaza'yı koruması
- Murtaza'nın büyük oğlunun da dahil olduğu isyana karşı tek başına direnmeye çalışması

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- Fabrikanın diğer kontrol memuru Nuh'un, Murtaza'nın Fen müdürü tarafından korunması üzerine işten ayrılması ve Demokrat Parti'ye giderek aday olması
- Murtaza'nın büyük umutlar bağladığı küçük oğlunun, mahalle bakkalından çeyrek ekme çalarken yakalanması
- Bakkal'ın davasından vazgeçmek isteğine, Murtaza'nın tepki göstermesi ve oğlunun cezalandırılmasını istemesi

3.Bakış Açısı ve Anlatıcı

Murtaza romanı, Tanrısal bakış açısı ve anlatıcı ile kurgulanır. Tanrısal anlatıcı, olay ve kişiler dünyası ile geçmişe ve geleceğe ait her şeyi ayrıntılı olarak bilir. Olayların ve kişilerin hem içinde hem dışında bir niteliğe sahip oluşu, onun perspektifinin sınırlarını belirlemektedir:

“Hasan, babasının gelmesini hiç istemezdi. Korktuğundan değil, alay konusu olan babanın oğlu olmak durumuna onu sık sık düşürdüğü için. “Soytarı”ydı be! Arkadaşları zaman zaman ‘öyle babamız olsa evlatlıktan istifâ ederiz şerefsizim’ derlerdi.”
(M, s.73)

Tanrısal anlatıcı *“bakan bir ruh”* (Stanzel 1997: 21) tavrıyla, roman kişilerinin görünen yüzü ile iç yüzünü aynı düzlemde aktarır. O, roman kişilerinin yaşama bakış açılarını, geçmişlerini ve bugünlerini bilmektedir. Öyküleme zamanına ve öykü zamanına ait bilgilere hakimdir:

“1946-47’lerde yurdun her yanı demokrasi nağralarıyla köpük köpük çalkalandığı günlerde fabrika da kendini bu sarhoşluğa kaptırmiş, Murtaza unutulmuştu.”
(M, s.279)

Olay birimleri, geçmiş ve bugün düzleminde tanrısal anlatıcının görme/ bilme gücü ile doğru orantılı olarak ayrıntılı biçimde metne yansır. Eserde, geçmiş ve bugün, iç içe anlatılarak; kişilerin psikolojik ve sosyolojik boyutları da ifade edilir. Tanrısal anlatıcı, geriye dönüşlerle geçmiş öykü zamanına taşır:

“Murtaza bekçilik görevinde Halk fırkası- Serbest fırka çekişmelerine kadar kaldı. Fırkacılığın iyice kızıştığı Alasonya mübadillerini çan seslerinden kurtaran İsmet Paşa’ya bile dil uzatıldığı günler Murtaza deli divane, sağa koşuyor, sola koşuyor, şimdi artık iyice palazlanmış. Serbest firkalı hemşehrileriyle yaka paça oluyordu. Bir gün bu yüzden kafasına yediği bir iskemleyle kan içinde yere yuvarlandı. Bayılmıştı. Gözlerini hastanede açtı.”
(M, s.19)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Öykü zamanından geriye dönüşlerle başkişinin geçmişine ait bilgiler veren bu ifadeler, anlatıcının perspektifini netleştirir. Geçmiş zaman dilimi, roman kişilerinin bugünlerini hazırlayan arka plan değerlerine sahiptir.

4. Zaman

Orhan Kemal'in romanlarında, öykü ve öyküleme zamanının aynı nesnel zamanda birleştiği görülür. Kullanılan fiillerin zamanı ve kipler de, öykü ve öyküleme zamanındaki mesafeyi ortadan kaldıran niteliklere sahiptir. Tanrısal bakış açısını kullanması, toplumsal bir sanat anlayışına bağlı olmasının bir sonucudur

Murtaza romanında öykü ve öyküleme zamanı, aynı nesnel zamanda birleşir ve sıradizimsel olarak kurgulanır. Hakim anlatıcı başkişinin öyküsünü, geçmiş ve bugün düzleminde aktarırken bireysel ve sosyal zamana ait ayrıntıları da yansıtır.

Öykü zamanı 1941-1947 yılları arasındadır. Başkişi Murtaza'nın 1928 yılında doğan kızı Firdevs öykü zamanının başlangıcında 13 yaşındadır. Bu da bize yılın 1941 olduğunu gösterir. Küçük oğlu Hasan ise, öykü zamanının başında kundaktadır; yeni doğmuştur. Eserin üçüncü bölümünde "1946-47'lerde" (M, s.279) olarak belirtilen zaman ve küçük oğlu Hasan'ın "ilkokula gidip gelmesi" (M, s.325) öykü zamanının bitiş zamanını belirler. Öykü zamanı eserde, kişi-mekan-olay üçlüsünün "değişimlerinin belirli düzeni" (Denkel 1998: 19) çerçevesinde şekillenen organik bir süreç halinde üçlü zaman teorisi bağlamında yansıtılır. Böylece öykü zamanın 6-7 yıllık bir zaman dilimi olduğunu tespit etmiş oluruz.

Eserde bireysel zaman, sıradizimsel olarak aktarılır. Başkişi Murtaza'nın geçmişi, ailesi, yaşamı, düşünceleri ve bugününü belirleyen niteliklerinin arka planı geriye dönüşlerle ifade edilir. Murtaza, geçmiş değerlerine bağlıdır; göçmen olmanın ayrıcalıklarını maddi anlamda lehine çevirememiştir; dürüstlük ve doğruluk uğruna her şeyi feda eder. Örnek aldığı dayısı Şehit Kolağası Hasan Bey ise, onun geçmiş zaman diliminde yaşayan yönüdür:

"Var idi arslan yavrusu arslan dayım Hasan Bey Kolağası. Hatırlamam ben, anlatır büyüklerim, dökmüş mübarek kanını kutsal vatan topraklarına Balkan Harbinde. Yeter bu şeref hem de şan bana, ne lazım tarla? (..) Dolaşır benim de damarlarımda şükür dayım Hasan Beyin mübarek kanı!"

(M, s.14)

Murtaza, kendi varoluşsal sürecinin ve değerler dizgesinin en temel unsuru olan dayısını kendisine anlatıldığı kadar tanır. Onun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

geçmiş zaman diliminde yaptığı kahramanlık ve şehit oluşu, Murtaza'nın övünç nedenidir. Belleğine yerleştirdiği ve yaşamının merkezi haline getirdiği "kahraman dayı" figürü, Murtaza'yı sık sık belleğe yolculuğa yöneltir: "*Bellek bir terzidir (..) iğnesini bir içeri bir dışarı, bir aşağı bir yukarı, bir oraya bir buraya götürür. (..) en önemsiz gibi görünen davranışlarımız kanat çırpışları ve titreyişlerine, yükselen ve yokolan ışıklara dönüşebilir.*" (Parla 2000: 248) O, kendine anlatılan, bizzat yaşamadığı bu önemli geçmiş zaman anını ve kişisini daima bugüne taşıyarak bireysel zamanının sınırlarını belirler. Kısa bir ana (dayısının kahramanlığının anlatıldığı çocukluk dönemine), bütün bir yaşamını sığdırmayı başarmak ister. Bu yönelimi, geçmiş ve şimdi arasında asla kapatılamayacak farkı tamamlamak içindir.

Ayrıca Murtaza ve ailesinin yaşadığı olaylar da sıradizimsel olarak aktarılır: Ailesi ile birlikte 1927'de Türkiye'ye göç etmesi, küçük kardeşinin kendisini yalnız bırakması, şehre taşınması, bekçilik görevi, evlenmesi, çocuklarının olması, fabrikada kontrol memuru olarak göreve başlaması, bu görev sırasında yaşananlar, Firdevs'in ölümü, küçük Hasan'ın ekmek çalması... Roman kişilerinin zamansal süreç içerisindeki bireysel ve sosyal gelişme düzeyleri aktarılır.

Murtaza romanında zaman, başkişinin geçmişi ve öyküleme zamanı içerisindeki olay birimlerine göre şekillenir. Başkişi, günün bütün zamanlarında aktif haldedir. Çalışkan, özverili kişiliğiyle o, düşük ücrete rağmen uzun zaman çalışır. Onun gece, gündüz demeden koşuşturması zaman zarflarının metnin kurgusundaki rolü dikkate alınarak kullanılır.

"Makine dairesinin kirlili camından saate baktılar. Dokuz buçuğa geliyordu. Öğlenin on ikisinden beri işbaşındaydılar, paydosa daha iki buçuk saatleri vardı." (M, s.230)

Aynı şekilde olay birimlerinin gelişimindeki sosyal zamanda belirtilir. Murtaza romanı bu yönüyle sosyal yaşamın siyasi yapısını aksettiren bir eser niteliğindedir. Yazar, Tanrısal anlatıcının bakış açısıyla bu ayrıntıyı eserin entrik kurgusu içine yerleştirir:

"1946-47'lerde yurdun her yanı "demokrasi" nağralarıyla köpük köpük çalkalandığı günlerde fabrikada kendini bu sarhoşluğa kaptırılmış, Murtaza unutulmuştu." (M, s.279)

Eserde, bütün yaşananlar anlatma olanağına sahip olmadığından zaman, özetlemeler şeklinde yansır. "*O gün, ertesi gün, birkaç gün sonra, günün birinde, gece yarısını geçiyordu.. vs.*" gibi zaman zarfları ile, olay birimlerinin sıradizimsel akışı olağanlaştırılır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Öykü ve sosyal zamanın iç içe geçmiş yapısı, eserin arka planındaki dünyasını yansıtır. Başkişinin öyküsü ile paralel bir şekilde anlatılan sosyal zaman, Murtaza romanının zamansal boyutunu derinleştirir.

5. Mekan

Murtaza romanında mekan, içinde yaşayan bireylerin ruhsal ve fiziksel kimliğiyle örtüşen nitelikleri ile işlevsel olarak kurgulanır. Fiziksel olarak iç ve dış mekanlar ile işlevsel olarak açık ve kapalı mekanlar arasında yaşanan olaylar, mekanın insan üzerindeki etkisi ve insanın mekana bakışı ile şekillenir.

Eserin fiziksel geniş mekanı, Adana şehridir. Adana'nın fakir işçi mahallesi ise, olay birimlerinin geçtiği merkezdir. Kahveleri, lokantaları, sokakları, evleri, çay haneleri ile işçi mahallesi, orada yaşamaya çalışan tükenmiş bireylerin sığınağıdır. Bu mekan içinde yaşayan kişilerin *"hüzünlerini, kırgınlıklarını, zaman zaman çökmüş omuzlarını, sağdan soldan çekştirildiklerini, acı çeken yüzlerini, derinliksiz ve geçici aşkların, vefasızlıkların, sağlıksız ilişkilerin, bilinçsiz inaniş, bağlanmış ve eylemlerin sonundaki boylukların umutla umutsuzluk arasındaki gelgitlerini"* (Su, 2000: 172) nitelikleri ile canlı bir varlık halindedir. Yıkık, çürük, paslı duvarların hem birbirinden hem de sokaktan ayırdığı avlu evleri için, özel yaşam ve düşler yasaklanmıştır. İşçi mahallesi fiziksel görünümü ile içinde barındırdığı kişilere benzer:

"Yan yatmış, bağdaş kurmuş, çömelmiş yada tam yuvarlanacakken bir yana tutunuvermişe benzeyen harap evler kalabalığından ibaret mahallenin birbirini kesen, çamur içindeki sokaklarından birinde dehşetli bir sarhoş nağrası karanlıkları ürperti."
(M, s.7)

Mekan da insanlar gibi yaşam karşısında yenik, çaresizdir: *"yan yatmış", "bağdaş kurmuş", "çömelmiş", "tam yuvarlanacakken bir yana tutunuvermiş"* evler, içinde barınan insanlar gibi *"harap"*tır. Fiziksel şartlar, ruhsal varoluş büyüsunü yok etmiştir. Ev, bireysel özü kuran niteliğinden uzaklaşarak kişisel yıkımı yansıtan bir kimliğe bürünerek kapalı/ dar işlev kazanmıştır. İçinde barınan kişiler gibi yaşam karşısında yenik ve acizdir. İçsel çöküntü mekanın çözülüşü ile birleşmiştir. İşçiler, yoğun çalışma saatlerinden "arta" kalan zaman diliminde barınakları olan kendilerin ile özdeşleşen mekanlarda yaşarlar. İşçiler, *"teneke evlerde"* (Muallimoğlu 1976: 11) yaşar ve maddi olarak fabrikaya bağımlı olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. *"Sınıf istismarının sembol ve vasıtası"* (Muallimoğlu 1976: 33) halindeki fabrika, mahallenin ve mahalle insanlarını varlığının

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

üzerinde yükselen bir korku nesnesidir. Sağlam, güçlü, dimdik fabrika, çalışanları/ “diz çökmüş”, “kapaklanmış” işçileri sömürerek güçlenir. Bir sel enkazı halindeki işçi mahallesi, “*labirent temalı mekan*”(Korkmaz 1997: 170) niteliğindedir. Sel yatağının enkazındaki yığılda, yığınlaşan insanlar yaşamaya çalışmaktadır.

Fabrikayı ayakta tutan, fiziksel varlığını güçlendiren; diz çökmüş, kapaklanmış, tutunuvermiş haldeki çürük, paslı, teneke işçi evleridir. Fabrika, çaresizlik içinde umutlarını kendisinde arayanları hem fiziksel hem ruhsal olarak yutan bir korku nesnesidir. Fabrika, işçilerin ellerindeki ekmekten hayallerin kadar bütün varlıklarına göz diker. Fabrika ile işçiler ve fabrika ile mahalle, hep yan yana iç içe; ama hep uzak, hep yabancı, hep düşman durumdadır. İnsanlar, aç kalma endişesi içinde fabrikaya karşı olumsuz bir tavır sergilemekten çekinirler. Fabrika, sahiplerini ve zenginleri güçlendirirken makinelerinin dişlileri arasında ise yoksul yaşamları öğütür. İşçilerin öyküsü, labirente dönüşen kapalı/ dar mekanlarla bütünleştirilerek anlatılır. Gücünü de sağlamlığını da insanları tehdit ederek, ezerek yükselişten alan fabrika, maddi gücün değerleri yok ediş simgesi olur.

Tanrısal anlatıcı, işçi mahallesinin paralelinde uzanan zenginlerin yaşadığı mekanı da yine aynı bakış açısıyla aktarır. Zengin mahallesi, ışıltılı, güçlü, dimdik ve ayaktadır. Maddi güç, zengin evlerin fiziksel görünümleri ile birleşmiştir:

“Caddenin iki yanı kırmızı kiremitli evler, ağaçlarla çiçeklere gömülü köşkler, yada toprağa bir eski zaman derebeyi heybetiyle bağdaş kurmuş apartmanlar. Evler, köşklelerle apartmanlardan pek çoğunun pencereleri bol ışıklarla apaydınlıktı.”
(M, s.22)

Harap-heybet, çamur-ağaçlar/çiçekler, karanlık-aydınlık kavramları arasındaki çatışma, eserin entrik kurgusunun üzerine kurulduğu sosyal adaletsizliğin mekana yansıyan yönüdür. Fiziksel şartlar ile bireylerin varoluş olanakları arasındaki uçurum sosyal yaşamın kopuk, yalıtık ilişkiler ağını da imlemektedir. Birbirine paralel iki mahalle arasında hem fiziksel hem yaşantısal kopukluk vardır. Yaşam karşısında yenik düşenler ile yaşamı yönetenler arasındaki çatışmanın belirginleştiği betimlemelerle, mekan işlevsel bir kimlik kazanmaktadır. Mekan-birey bütünleşmesi, eserin yapısal boyutunu da netleştirir.

İşçi mahallesi kişileri ile fabrika müdürünün yaşadığı ev arasındaki fiziksel/ görüntüsel şartlar bakımından çatışma vardır:

“Fen Müdürünün evi şehrin dışında, yüksek, sağlam demir parmaklıklarla çevrili, limon, portakal ağaçlarına gömülmüş,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

tahta saçaklarıyla panjurları tahin renkte boyalı, bembeyaz bir köşktü. (..) Bahçesinde yan yatmış kocaman bir arslan heykeli bulunduğu için halk, "Arslanlı Köşk" adını takmıştı."

(M, s.248)

Bir yanda lüks hayat ve heybet; diğer yanda sadece biyolojik varlığını sürdürmek uğruna yokluğa sürüklenenlerin dramı görülür. Ayakta duran ile ayakta duramayıp çöken arasındaki güç çatışması, bireysel ve sosyal çözümlüyle metne yansır. Başkışı Murtaza ve onun gibi "ev"i sadece barınak olarak kullananların mekanları kendileriyle özdeşleşmiş, bütünleşmiştir.

Fabrikanın içi de dışı da, kargaşa mekanıdır. Her şey, fabrikanın varlığını temin için vardır: *"İnsan gitgide işlettiği makinenin egemenliği altına giriyor. Özünü, benliğini, bilincini, kişiliğini günden güne yitiriyor. (..) Dönen çarkın bir vidası haline geliyor, nesneleşiyor."*(Sartre 1999: 10) Her gün on iki saat ayaküstü çalışan işçilerin, sayıca en yoğun bulunduğu, en kalabalık bölümü olan İplikhane, umutların acıyla dokunduğu bir tükeniş, bireysel sömürü mekanıdır. Dişlileri arasında bireyleri öğüten ve onları ruhsal çözümlüye sürükleyen bu mekan, yaşam karşısındaki tek dayanak oluşu ile de vazgeçilmezdir. Kişiler, makinelerin düzeni arasında içsel kaosu yaşarlar. Fakat bu düzeni değiştirmeye güçleri yoktur. Yutulan insanlıklarını, fiziksel varlıklarını sürdürmek için feda ederler:

"İlk vınıltılı havasıyla iplikhaneyi, öğürtücü kokular sararak fokur fokur kaynayan kola kazanlarını (..) sanki demirden atlar, beton döşeme üzerinde alabildiğine koşarlarken, öfkeli şakırtıları ile dokuma tezgahları, döşeme, tozlu putreller, tezgahları başında elleri boyuna işleyen dokumacıları (..) sarsılıyordu."

(M, s.156)

Fabrika içindeki maddi gücün simgesel yansıması olan "demirden atlar" sürekli çalışır; çalışırken birey yaşamını da ezer geçer, yok eder. İşçiler, fabrikalardaki makinelerle aynı düzen içerisinde aralıksız çalışırlar. İş ve işin sürekliliği, ruhsal varlığı sindiren bir baskı unsurudur. Bedensel yorgunluk, ruhsal tükeniş ile sonuçlanır. Bu nedenle eserde, fabrika çalışanları için kapalı/ dar mekan işleviyle yer alır.

Fabrikada işin ağırlığı, mahallede ise fiziksel şartların uygunsuzluğu arasına sıkışan bireyler, kendilerini farklı mekanlara atarlar. Huzur ve rahatlık arayışı içinde gidilen bu mekanlar, kahvehanelerdir. Eserde işçilerin, buluşma noktası olan kahvehanelerde geçici bir huzur ve rahatlık bulunur. Kahvehaneye gelen birbirine yabancı kişiler, farklı dünyaların kapısını açar ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

varoluşsal değerlerin sorgulanmasına neden olur. Birliğin, bütünleşmenin mekanı olan kahvehaneler, işlevsel olarak açık/ geniş niteliklidir:

“Küçük topluluklar halinde, ceketleri omuzlarında, gülüp söyleyen yada saat ücretleriyle kaba denilen götürü ücretleri ve fabrikaca verilen ekmek, yemek, çalışmak sırasında yuttukları pamuk tozundan yakınan bir kalabalık.” (M, s.128)

Fabrika ve fabrikadaki yaşam, işçi mahallesindeki yaşamın merkezi, nabzıdır. İnsanların varlığı da tükenişi de, fabrikaya bağlıdır. Fabrika, her bölümünde yaşanan ezen- ezilen arasındaki daimi çatışmadan dolayı kapalı/ dar bir mekandır. Gerçekle birebir örtüşen ayrıntılı fabrika betimlemeleri, fotoğraf objektifinden yansır gibidir.

Fiziksel şartlarındaki olumsuzlanan görüntüler, işçilerin buldukları bütün mekanlarda da vardır. Temizlik, düzen, lüks yoktur; kir, kargaşa, sıradanlık hakimdir:

“İşçi lokantası ensiz, uzun bir salonda. Örtüsüz tahta masalar kir içindeydi. Yerlere saçılan talaşlara portakal kabukları, cigara izmaritleri, kağıt parçaları karışmıştı. Badanalı duvarlarda ise tifüs, verem ve daha başka hastalıkların başı olan pislikten korunma öğütleri veren renk renk afişler asılıydı.” (M., s.196)

Bireysel öze ait değerler, hem fiziksel hem de psikolojik tehdit altındadır. Çürüme içten dışa, dıştan içe doğru girginleşerek, kişileri kuşatır. Mekan, içinde yaşamaya çalışan kişilerin özelliklerini yansıtan bir değer konumundadır. Bocalama içindeki bireylerin barınakları da bu tükenişi yaşar. Çözülüş, özne ve nesnel anlamda yaşamın bütün unsurlarına sinmiştir. İşlevsel nitelikli bu yaklaşım, mekan ile bireyi aynı düzleme yerleştirir.

6.Kişiler dünyası

6.1.Başkişi

Fiziksel ve ruhsal kimliğinin birbirini bütünlediği Murtaza, trajikomik bir öykünün başkişisidir. Onun varlığı, raslantısal ve sıradan bir oluşum süreci ile karşımıza çıkmaz. Bizzat tanımadığı/ görmediği dayısı Kolağası Şehit Hasan Bey'in kahramanlık/ fedakarlık öyküleri ile büyür. Düşmanını üzerine korkusuz ve tedbirsiz bir şekilde tek başına saldıran dayısını örnek alan Murtaza, doğruluk ve dürüstlükten taviz vermeyen sabit fikirli bir kişi olarak yetişir. Onun geçmişini de geleceğini de bugününü de belirleyen bütün ayrıntılarda bu tek yönlü bakışımın etkisi vardır. Sosyal düzen içerisinde bu keskin tavrıyla o, aykırı ve farklı bir tip haline gelir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Murtaza kimdir? Murtaza, bireysel kaygıların şekillendirdiği “küçük insan”lardan biridir. Onun öyküsü Don Kişot’un öyküsü gibi “göndermeler mozaigi” (Parla 2000: 26) halindedir. O, komik görüntüsünün arkasında kendini kurma sancılarının acılarını saklar. Farklı olmak ve farklı olduğuna/ seçilmiş olduğuna inanmak, onun en büyük handikapı olur. Seçilmiş/ görevlendirilmiş olduğuna yürekte inanır. İnsanların “disiplin”e ihtiyacı vardır ve o, devlet/ yönetenler/ zenginler tarafından bu görev için uygun görülmüştür. Çünkü o, dürüsttür, çalışkandır ve de onun dayısı Kolağası Şehit Hasan Bey’dir. Bu ayrıcalıkları, onun yaşamını da tavırlarını da eğilimlerini de şekillendirir.

Ailesiyle birlikte Türkiye’ye göç ettiklerinde dürüstlükten ödün vermez ve diğer hemşehrileri gibi davranmayıp memleketlerindeki gerçek mal varlıklarını söyler; vurguncu/ düzenbaz/ yalancı olup da zengin olmak istemez. Bu tavrı başta ailesi olmak üzere herkes tarafından yadırgansa, anlaşılmasa, aşağılansa ve alay edilse ve “sırf gerçeklikleri dile getirdiği için toplumdun afroz edilmek istense” (Doğan 1998: 194) de o, doğrulukta ısrarcıdır. Murtaza, “tarihsel bir dönemin insan ve topluma değin tüm özelliklerinin toplanması” (Gürsel1981: 10) ile varlık bulur. Maddi kaygıları yoktur; sınırlarını kendi belirlediği doğruları ile doğru sözlülüğe, dürüstlüğe, çalışkanlığa sıkıca tutunur. Bu yönüyle o, yozlaşan düzen ve bozulan kişiler içerisinde yalnız kalır, sivrilir, dışlanır ve itilir.

Murtaza, çevresinin eleştirileri ve yadırgayıcı tavırları karşısında tepkisiz, pasif kalır. O, fildişi kulesinde bunlara bakar, ama görmez/ duymaz. Kendi iç dünyasında ve kendi kendiyile eylemlerinin yönünü belirler. Murtaza “fille belirtilen bir eylemin basit bir öznesi” ve silik/ adsız herhangi bir kimse” (Grillet 1989: 62) olmamak için uğraşır. Ödev bilinci ve görev ahlakına bağlılığı ile kaostun içerisinde, aydınlık bir çehre olma çabası içerisinde çırpınır. Her şeyden ve herkesten sorumlu olduğu düşüncesindedir; dış görünüşünden yaşantısına ailesinden yaşadığı mekana kadar çalıştığı işten giydiği giysiye kadar her şeyde “disipline etme” eğilimi ile hareket eder. Çalıştığı işi temsil eden giysilerin, kutsal olduğuna ve kendisine saygınlık/ ayrıcalık kazandırdığına inandığından dış görünüşe önem verir. Mahalle bekçiliği görevinde de fabrikada kontrol memurluğu yaparken de resmi giysilerle dolaşır:

“Mübarek kanını kutsal vatan topraklarına dökmüş Kolağası Hasan Bey’ dayısı gibi subay olamayacaksa da, subay urbalarına benzeyen bir üniforma tutkusu içinde”(M, s.17)

Farklı olma tutkusunun, farklı görünme arzusu ile bütünleştiği bu tavrı, Murtaza’nın bireysel çıkmazlarının boyutunu gösterir. O,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

içsel dünyasında kurduğu düşü şeklen de dışa yansıtmak ister. Edimleriyle kendini gerçekleştiren Murtaza, tasarılarına, seçmelerine, eylemlerine göre varlığına bir öz kazandırır. Murtaza'nın olaylara ve dünyaya bakışını şekillendiren bu eğilim, “görev anlayışı” ve “disipline etme” gayreti ile birleşir:

“Yukarıda Allah, Ankara’da Devlet hem de Hükümet, burada da oydu! Koskoca Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti onu buraya sarhoşlardan korksun, hırsızlardan avanta alsın, gece yarılarında sonra da tam siper horlasın diye bekçi tayin etmemişti. (..) Bir an bile dalga geçemezdi. Aksi halde aksardı işler, bozulurdu memleketin disiplini!” (M, s.9)

Murtaza'nın eser boyunca tekrarladığı leit motif halindeki bu sözleri, “bir figürün çeşitli derinliklerdeki tabakalarını birbiriyle ilişki haline sokmak, ruhu içgüdüyle, ihtişamı gülünçlükle, medeni olanı ham tabiat gücü (demonik)” (Aytaç 1999: 172) ile anlatma gayesine yönelik ironik üslubun bir aracıdır. Kişisel kimlik arayışını görev tutkusu ile açıklamaya çalışırken komik ve dramatik olayların ve durumların merkezinde bocalayan Murtaza, “disipline etme” anlayışına bağlı kalır ve ödün vermez. Özel yaşantısında da iş yaşantısında da hep bu doğrultu da hareket eder. Karısına, çocuklarına, mahalleliye, amirlerine, kedilere, çöp bidonlarına bile “disipline etme” arzusu ve baskısı ile yaklaşır. Onun bu gayreti, gülünç, abartılı, hatta acınacak durumunun hazırlayıcısı ve nedeni olur. Eserin birinci bölümünde, ölüm döşeğindeki annesinin vefatı karşısında da, son bölümdeki kızını döverek ölümüne sebep olurken de aynı anlayışa sahiptir:

“Acımam rahat döşeğinde ölene. Olsun isterse annem. Çünkü akıttı mübarek kanını dayımız kutsal vatan topraklarına, boğuşarak düşmanla. Ölmedi yatağında rahat rahat!”

(M, s.16)

Mücadeleci ruhu ve kararlı tavrı ile Murtaza, eğilimini doğru ve etkili/ kalıcı bir mecraya yönlendiremez ve yozlaşmış düzene hizmet eder, bu da onun açmazlarda sıkışmasına neden olur. İnsana özgü duyarlılıktan arınmaya çalışır ve hoşgörüden/ anlayıştan uzaklaşır. Bu da onun, hem kendisine, hem de kendisinin de dahil olduğu insan topluluğuna zararlı olmasına neden olur :

“Herkes uyuyabilir, velakin uyuyamaz Mürteza'nın kızları. Vazife sırasında uyumak ha? (..) Öl be Mürteza, gebber be Mürteza. Gel kurşunlara be Mürteza.” (M, s.236)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Murtaza, ne mahallesinde ne de hizmet etmek için çırpındığı zengin/ yöneten kesimde tutunamaz. Yalnız kalır; dışlanır. Eylemlerinde duygularına yer vermeyişi, onu katı, ön yargılı yapar. Dış dünyanın alaylarını da eleştirilerini de uyarılarını da duymaz. Kendi bildiği yolda yürür. Maddi hiçbir kaygı taşımaması, sadece "hizmet" anlayışı ile çırpınması yozlaşan ve kolektif bilincini kaybeden toplum tarafından anlaşılmaz ve onaylanmaz. Murtaza'nın eser boyunca, bütün kişilerle ve kaosun değerler dünyasıyla çatışmasının temel noktası budur. Dayısı gibi faydalı olmak ve bu uğurda bireysel olan bütün varlığını feda etmek, onun için önemsizdir. O, her şeyden bir şey için vazgeçer: "disipline etmek". Düşünsel boyuttaki dünyasını, gerçeğe dönüştürme sevdası her şeyin önüne geçer. Böylece Murtaza, varoluşsal kaynakların tüketildiği bir toplumda değerlere tutunmaya çalışan kişilerin gülünç, abartılı bir temsilcisi olur.

6.2. Norm karakter/ler

Romanda başkişiyi tamamlayan veya eksiklerini netleştiren kişiler olarak norm karakterler yoktur.

6.3. Kart Karakter/ler

Romanda kart karakterlerin başında Murtaza'nın dayısı Kolağası Şehit Hasan Bey gelir. Varlığını Murtaza'nın sözleri anlattıkları ile öğrendiğimiz Kolağası Hasan Bey, kahramanlığı ile ün kazanmış, bu uğurda şehit düşmüştür. Murtaza, onun bu kutsal tavrını kendine örnek almıştır. Murtaza'nın kişiliği, bizzat tanımadığı fakat onunla ilgili anlatılanlarla büyüldüğü bu yüce kişinin varlığından güç ve örnek alır:

"Hatırlamam ben, anlatır büyüklerim, dökmüş kanını kutsal vatan topraklarına Balkan Harbinde." (M, s.14)

Kolağası Hasan Bey, fiziksel varlığı olmasa da eser boyunca Murtaza'nın şahsında hep yaşar. Murtaza'nın her adımında, her eyleminde, her sözünde onu tanır; onu görürüz.

Fabrikanın Fen Müdürü de kart karakterlerdendir. Maddi varlığa sahip, işçilerin dünyasına uzak olan Fen Müdürü, emrinde çalışanları sömürür, kullanır. İkiyüzlü tavırları ile o yozlaşmış bir tiptir. Murtaza ile Nuh arasındaki gerginlikte her ikisine de hak verir; çünkü ikisinden de çıkarları vardır:

"-Diyeymişsin ki.. ben fabrikamı babama bile güvenmem. Sen babamdan bile ilerisin.Nuh'a muha kulag asma diyeymişsin...Fen Müdürü tıpa tıp böyle değilse bile buna yakın, buna benzer şeyler söylemişti. Hatırlayınca bozuldu,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bozukluğunu kaşlarını çatarak örtmek istedi, parladı.”

(M, s.168)

Fen Müdürü, maddi çıkarlarını her şeyin üstünde tutmuş tek boyutlu bir kişidir. Para tutkusu, onu sarmalar; değerlerden uzaklaştırır. İnsana da, onun duygularına da önem vermez.

Fabrika kontrol memurlarından Nuh da kart karakterdir. O, fabrikadaki gücünün Murtaza'nın gelişile sarsıldığını düşünür. Fabrika Fen Müdürü ve işçilerle olan samimi ilişkilerinin bozulacağı endişesi içinde tedirgin olur. Fabrikadaki ustabaşılar ile birlikte Murtaza'nın açığını bulmaya çalışır. Böylece, yeniden eskisi gibi sözü geçecek; saygınlığını geri kazanacaktır. Eserin sonunda ise, Fen Müdürü ve Murtaza ile tartışır ve kendini birden siyasi bir ortamın içinde bulur. Nuh, yozlaşmış sosyal yaşamın tek boyutlu kişilerindedir.

Murtaza'nın gece bekçiliği sırasındaki dürüst, titiz, sorumlu tavırlarından rahatsız olan Azgın Ağa, küçük kız çocuklarından cinsel olarak yararlanan yozlaşmış bir kart karakterdir. Tek boyutlu kişiliğiyle karşıdeğerlerin temsilcisi olan Azgın Ağa, ismiyle yaptıkları arasında uyum gösteren karakterlerdendi. Cinsel sapmaları ile o, mahalleli tarafından bilinir; buna rağmen kimse eylemsel bir tavır takınmaz. Sadece Murtaza, ona karşı durur. Onun küçük kız çocuklarını kullanmasına engel olur. Çıkarıcı ve ben merkezli düşünen Azgın Ağa, mahallede de fabrikada da herkesi Murtaza'ya karşı kıskırtır.

6.4. Fon Karakter/ler

Murtaza romanında fon karakterler oldukça geniştir. İşçi mahallesinde yaşayanlar, işçiler genel anlamıyla entrik kurgunun tamamlayıcı kişileridir. Murtaza'nın şahsında yansıtılan sosyal adaletsizliğin dekoratif değeri olan fon karakterler olarak, Murtaza'nın görev bilincini destekler görünüp, aslında dalga geçen Emniyet Müdürü ve komiser; parayı insan yaşamından önemli gören fabrika doktoru; Murtaza'nın tek akrabası Akile Hala; fiziksel ve ruhsal tükeniş içinde fabrikada sömürülen Murtaza'nın karısı ve kızları Firdevs'le Cemile; Murtaza'nın beklentileri doğrultusunda hareket etmeyen ve babasının tavırlarından utanan Hasan; Murtaza'nın enstitüde okuyan ve erkeklere yüz vermeyen büyük kızı Emine; fabrika içindeki çıkara endeksli düzenin devamlılığını sağlayan katipler, şefler, ustabaşılar; insanların duygusal etkilenimlerini siyasi çıkarlar doğrultusunda kullanan Demokrat Parti İl Başkanı görülür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Sonuç

Orhan Kemal, “*tek bir eser*” (Aktaş 1990: 43) yazar; diğer bütün eserleri bu büyük eserin bölümleri halindedir. Küçük adam'ın yaşadığı çatışmalar, farklı kahramanlar aracılığıyla aynı teknikle kurgulanır. Bu kahramanlardan biri olan ve tipe dönüşen Murtaza da , trajik bir öykünün “küçük adam”ıdır. Murtaza'nın öyküsü, kendi gerçekleri ile yaşamın gerçekleri arasında sıkışan bireyin yaşadığı iç ve dış yansımalarının metne aktarımıdır. İçinde yaşadığı topluma ve aynı yaşamı paylaştığı insanlara yabancılaşmış olan Murtaza, hayalleri, hedefleri ve eylemleri ile zalim ama aynı zamanda komik bir kimliğe sahiptir. Bütün insanları kendi belirlediği ve sıkı sıkıya bağlı *olduğu* “*vazife*” anlayışı çerçevesinde düzene sokmak ister.

Yazar, “Küçük Adam”ın yaşadığı bireysel çatışmaların sosyal değişimlerle bütünleşmiş psikolojik çözümlerini ve Anadolu insanının günlük paradigmasını, klasik vaka düzeni içinde kurgulanır. Kendi ve dünya ile yüzleşirken yenik çıkan ve yitikleşen Orhan Kemal kişileri, yok olma korkusu içinde sürüklenirler, olayların akışına kapılıp giderler ve onların edimleri, yaşadıkları farkedişler dizgesinin yansımasıdır.

KAYNAKÇA

- AYTAÇ Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Papirüs Yayınları, İstanbul 1999.
- DENKEL Arda, *Nesne ve Doğası*, Göçebe Yayınları, İstanbul 1998.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1996.
- DOĞAN Mehmet H., *Estetik*, Dokuz Eylül Yayınları, İstanbul 1998.
- GRİLLET Alain Robbe, *Yeni Roman* (Çev. Asım Bezirci), Ara Yayınları, İstanbul 1989.
- GÜRSEL Nedim, “Yazın Akımlarının Oluşumunda Toplumsal/İdeolojik Yapının Yeri”, *Türk Dili*, Ocak 1981, S.349, s.3-18.
- KORKMAZ Ramazan, *Sabahattin Ali- İnsan ve Eser*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- MUALLİMOĞLU Nejat, *Bütün Yönleri İle Komünizm*, Sermet Matbaası, İstanbul 1976.
- Orhan Kemal, *Murtaza*, Tekin Yayınları, XIV. Baskı, İstanbul 2000.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

PARLA Jale, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

SARTRE Jean Paul, *Varoluşçuluk* (Çev. Asım Bezirci), Say Yayınları, İstanbul 1999.

STANZEL Franz K., *Roman Biçimleri* (Çev. Fatih Tepebaşılı), Çizgi Yayınları, İstanbul 1997.

SU Hüseyin, *Öykümüzün Hikayesi*, Hece Yayınları, Ankara 2000.

UĞURLU Nurer, *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*, Cem Yayınları, İstanbul 1973.

YAVUZ Hilmi, "Murtaza ve Ödev Ahlakı", *Yeni Ufuklar*, 1974, C.22, S.249, s.23-26.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*